

ואין כל מתרושש והון רב", יש מי שמראה את עצמו כעשיר אך חסר כל הוא, ויש המראה את עצמו כרש והוא בעל הון רב; ואף יהודי זה מתנהג היה כרש שהיה מסקל וחופר בעצמו תחת זיתיו, אך היה עשיר גדול. (20)

שנינו במשנה: אין מביאין לא מבית הזבלים ... אין מביאין אנפקינין, ואם הביא פסול:

ומקשינין: והתניא אין מביאין אנפקינין,

ואם הביא פסול, מפני שהוא שרף [מוהל א-19 בעלמא הוא ואינו שמן]; ואילו במשנתנו שנינו לאנפקינין בין השמנים הפסולים, ומשמע שעל כל פנים שמן הוא! (1)

אמר תירץ רב יוסף: לא קשיא:

הא — משנתנו — רבי חייא היא, שאינו מחשיבו לשמן אלא למוהל בעלמא.

הא — הברייתא — רבי שמעון בר רבי היא, שהוא מחשיבו לשמן.

דרבי חייא זריק ליה, רבי חייא היה נוהג לזרוק את האנפקינין, ואילו רבי שמעון בר רבי מטביל ביה [מטביל היה בו את הפת]

אמר לו [שאל היהודי את הגוי]: כלום [שמא] אתה צריך ליותר שמן?

אמר לו הגוי ליהודי: הן! אלא שאין לי דמים לקנות עוד שמן.

אמר לו היהודי לגוי: אם אתה רוצה ליקח עוד שמן קח לך, ואני אבוא עמך ואטול דמיו של השמן הנוסף.

ואכן מדד לו עוד שמן בשמונה עשר ריבוא מנים נוספים.

אמרו: לא הניח אותו האיש [אותו שלח גוי] לא סום ולא פרד ולא גמל ולא המור בארץ ישראל שלא שכרו להוליך עליהם את השמן הרב שרכש.

כיון שהגיע אותו גוי לעירו, יצאו אנשי עירו לקלסו על שמילא את שליחותו על הצד היותר טוב.

אמר להם הגוי לאנשי עירו: לא לי תקלסוני, אלא לזה היהודי שבא עמי, שמדד לי שמן במאה ריבוא, והרי הוא נושה בי בשמונה עשרה ריבוא נוספים. (19)

לקיים מה שנאמר [משלי יג] "יש מתעשר

יורה קטנה.

19. ראה מה שביאר המהרש"א את הקילוס בדבר זה, הובאו דבריו בהערה הבאה.

20. נתבאר על פי רש"י מכתב יד.

עבודת שכיר ויש לו הון רב, ולא תקלסו לי שאתם רואים אותי כעשיר ואין לי כל, שהרי כל זה אינו שלי, ולקיים מדה זו דקאמר שלמה "יש מתעשר ...", דיגינה מידה זו, "ויש מתרושש ..." לשבח מידה זו.

1. כך פירשו רש"י מכתב יד ורבינו גרשום; ובתוספות הביאו עוד בשם רבינו תם, שהיה גורס במשנה — וכאשר היא בספרים שלפנינו — "ואם הביא כשר", ואם כן קושיית הגמרא היא כפשוטה.

וכתב המהרש"א: רצונו לומר, דודאי מה שאמר "לא לי תקלסוני אלא לזה", לאו משום דעשיר גדול היה, דמשום עשירות לא שייך למימר "קלסו לו", אלא דהכי קאמר: קלסו לזה על מדה זו שהיה מראה עצמו כעני לעבוד

כבשמך.

וסימניך, סימן בידך כדי לידע מי הוא זה שהיה מטביל בו:

עשירים מקמציין, רבי שמעון בר רבי, שבן נשיא היה ועשיר היה, והיה מקמץ שלא לזורקו אלא מטביל בו את הפת.

כתיב גבי הנערות שהוכנו לבוא אל המלך אחשורוש [אסתר ב יב]: "ובהגיע תור נערה ונערה לבוא אל המלך אחשורוש מקץ היות לה כדת הנשים שנים עשר חודש כי כן ימלאו ימי מרוקהן, **ששה חדשים בשמן המור וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים**":

ומפרשינו: **מאי "שמן המור"**?

רב הונא בר חייה אמר: "שמן המור" היינו סטכתא [שמן אפרסמון].⁽²⁾

רבי ירמיה בר אבא אמר: "שמן המור" היינו שמן מזית שלא הביא שלישי בישראל.

תניא: רבי יהודה אמר: "אנפקנון" הנשנה במשנתנו, היינו: שמן זית שלא הביא שלישי.

ולמה סבין אותו, מפני שמשיר את השיער ומעיד את הבשר.

שנינו במשנה: אין מביאין מן הגרגרין שנשרו במים, ולא מן הכבשים ולא מן השלוקים, ואם הביא פסול:

תנו רבנן: שמן של זית כבוש בחומץ ומלח, או של זית שלוק, או של זית שרוי —

ושמן של שמרים [שמן שיצא מן השמרים, כמו שמוציאים יין משמרי היין], ושל ריח רע, כלומר, שמן שריחו רע —

מכל אלו לא יביא, ואם הביא — פסול.

בעי נסתפק רבה: הקדישו לאחד מהשמנים הפסולים האלו מהו שילקה עליו משום מקדיש בעל מום למזבח? וצדדי הספק הם:

כיון דפסול השמן כבעל מום דמי, ולוקה אם הקדישו.⁽³⁾

או דלמא: אין בעל מום אלא כבהמה?

ומסקינן: תיקו.

מתניתין:

שלשה זיתים הן, ובהן שלשה שלשה שמנים, כלומר, מעץ הזית מוסקים זיתים שלשה פעמים בשנה, כי אין הם מתבשלים כאחת, ומכל מסיקה ומסיקה עושים שלשה סוגי שמנים.

ומפרשת המשנה: הזית הראשון, כלומר כך היה עושה שלשה שמנים מהיכול הראשון של העץ:

מגרגרו בראש הזית, כלומר, מלקט מן העץ את הזיתים שבראש הזית שהם המתבשלים ראשונה, מפני שהחמה מקדרת עליהם, וכותש אותם במכתשת ולא יטחנם בריחיים, ונותן אותם לאחר כתישתם לתוך הפסל שהיה מנוקב ותחתיו כלי לקבל את השמן הזב

3. ראה כעין ספק זה לעיל פה ב, וראה בתוספות שם בד"ה בעי רבא.

2. על פי רבינו גרשום.

מהם.

זה היה השמן הראשון מהיבול השני.

רבי יהודה אומר: סביבות הסל מבחוץ היה נותנם לאחר כתישתם, והשמן זב דרך הדפנות לתוך הסל, ושוב מסתגן ממנו ויוצא לכלי. (4)

טוען את אותם הזיתים בקורה, ורבי יהודה אומר: **באבנים** —

זה היה השמן הראשון של היבול הראשון.

זה היה השמן השני מהיבול השני.

חזר וטען את הזיתים בקורה, מניח עליהם קורה לסוחטם —

חזר וטען את הזיתים שהטעינם בקורה או באבנים וטען אותם שוב בקורה או באבנים:

זה היה השמן השלישי מהיבול השני.

רבי יהודה אומר: באבנים היה טוענם ולא בקורה, כי הקורה כבידה ומוציאה גם שמרים.

הראשון למנורה, והשאר למנחות.

הזית השלישי כיצד היה עושה:

זה היה השמן השני של היבול הראשון.

עוטנו בבית הכר עד שילקה, כלומר, אוסף את שאר הזיתים שלעולם לא יתבשלו לגמרי, למעטן [מקום איסוף הזיתים] של הזיתים אשר בבית הכר, עד שתתרכך קליפתם וישתנו מראיהם. (6)

חזר וטען את הזיתים שהיו תחת הקורה ושוב טען עליהם את הקורה. (5)

זה היה השמן השלישי מהיבול הראשון.

ומעלהו מן המעטן ומננו — מן המוהל הזב מהם על ידי שנדחקו הזיתים במעטן — **בראש הגג** —

השמן הראשון מיועד למנורה שנאמר בה [שמות כו כ] "שמן זית זך [נקי]", והשאר — השני והשלישי — למנחות שלא נאמר בהם כן.

כותש אותם ונותן לתוך הסל, רבי יהודה אומר: **סביבות הסל** —

הזית השני [כך היה מוסק בשנית, ועושה מן המסיקה שלשה שמנים]:

זה היה השמן הראשון מהיבול השלישי.

מגררו בראש הגג, מלקט את הזיתים הסמוכים לגג שהם המתבשלים בשניה, וכותש ונותן לתוך הסל, רבי יהודה אומר **סביבות הסל** —

טוען בקורה, רבי יהודה אומר: **באבנים** היה טוענם —

5. מסתבר, שלדעת רבי יהודה, אבנים היה מטעינם.

6. נתבאר על פי הפירוש המיוחד לרש"י.

4. ונמצא שמן מזוקק, שהפסולת והפקעים נדבקים בדופני הסל, אבל לא יתנם בשולי הסל, לפי שמתערב שמן ושמרים ויוצאים, ונמצא השמן עכור; רש"י מכתב יד.

זה היה השמן השני מהיבול השלישי.

חזר וטחן אותם בריחיים ושוב טען עליהם קורה –

זה היה השמן השלישי מהיבול השלישי.

הראשון למנורה, והשאר למנחות.

גמרא:

איבעיא להו נסתפקו בני הישיבה בלשון המשנה ששינונו: מגרגרו בראש הזית:

האם "מגרגרו" תנן, דהיינו: לוקט גרגיר מכאן וגרגיר מכאן, או שמא "מגלגלו" [לשון ביצה מגולגלת] תנן, והיינו: מניחם להתבשל בראש הזית כל צרכן?

תא שמע ד"מגלגלו" תנן, מהא דתניא:

שמן זית – מזיתו, כלומר: המקבל על עצמו שמן זית, (7) צריך שיהיה השמן מזיתים מבושלים כל צרכם, כך שיצא השמן מהם בלי טעינה; והוא נלמד ממאמר הכתוב "שמן זית זך", כלומר, מבושל שיצא ממנו בלי טעינה. (8)

מכאן אמרו חכמים: הזית הראשון: מגלגלו [מניחו להתבשל] בראש הזית שם מקדרת עליהם החמה ומבשלם, וכונסו לבית הבר, כלומר, למקום שעושים בו שמן אך אינו משתמש בקורות בית הבר עד שיצא שמן הראשון בסלים, וטוחנו בריחיים (9) ונותנו בסליו.

שמן היוצא ממנו בסלים, זה היה שמן ראשון.

טען בקורה, שמן היוצא ממנו על ידי הטעינה זה היה שמן שני.

ופרק את הזיתים מבית הבר וטחן (10) בריחיים וחזר וטען את הקורה בבית הבר, שמן היוצא ממנו זה היה שלישי.

הראשון למנורה, והשאר למנחות.

וכן זית שני, כלומר, וכן היה עושה ביבול השני מן האילנות הסמוכות לראש הגג.

זית שלישי מאלו שאינם מתבשלים כל צרכם לעולם: עוטנו בבית הבר עד שילקה, ומעלה לראש הגג ועושה אותו שם כמין תמרה [כרי רחב מלמטה וקצר מלמעלה] עד שיוזבו מימיו, וכונסו לבית הבר וטוחנו בריחיים ונותנו בסליו –

7. כן פירש רש"י מכתב יד, וצריך ביאור למה מתחייב המקבל עליו שמן סתם להביא "שמן זית זך"; אבל בפירוש המיוחס לו פירש כפשוטו, שהנידון הוא על "שמן זית זך" שאמר הכתוב במנורה, ולענין זה אמרו שיהא מזיתו, וניחא בפשיטות המשך הברייתא.

8. נתבאר על פי רש"י מכתב יד; ויש לעיין: אם "שמן זית זך" משמע בלי טעינה, אם כן למה כשר למנורה השמן הראשון שבשני ושלישי, שהם באים על ידי טעינה].

9. בפרט זה חלוק תנא קמא של הברייתא על התנא קמא שבמשנתנו, שבמשנתנו שנינו: כותש ונותן לתוך הסל, ולא טחינה בריחיים; ויתבאר בגמרא לקמן.

10. כן נראית הגירסא, וב"שיטה מקובצת" משובש.

ושמן היוצא ממנו, זה היה ראשון.

טען בקורה, שמן היוצא ממנו זה היה שני.

פרק חזר וטחן וטען, שמן היוצא ממנו זה היה שלישי.

הראשון למנורה, והשאר למנחות.

רבי יהודה אומר: לא היה טוחנו בריחים לשמן הראשון שבכל שלשת היבולים, אלא כותשו במכתשת.⁽¹¹⁾

ולא היה טוען בקורה, אלא באבנים.

ולא היה נותנו בסליון, אלא לתוך סביבות הסל.

ומקשינו על משנתנו:

"בותש" ששינו במשנתנו ["וכותש ונותן לתוך הסל"] מני רבי יהודה היא, וכמבואר בברייתא —

ואילו מה ששינו במשנתנו "תוך הסל" אתאן לרבנן, כי לדעת רבי יהודה אינו נותן בתוכו אלא סביבותיו! ?

ומשינו: האי תנא דמשנתנו, סבר לה כוותיה דרבי יהודה בחדא, שהיה כותש, ופליג עליה בחדא, שנותן בתוך הסל ולא סביבותיו.

מתניתין:

משנתנו מפרטת את סדר חשיבותם של כל השמנים שנזכרו במשנה הקודמת:

השמן הראשון שביבול הראשון, הוא המובחר ביותר ואין למעלה הימנו.

השמן השני שביבול הראשון, והשמן הראשון שביבול השני — שוין הם במעלתם.

השמן השלישי שביבול הראשון, והשמן השני שביבול השני, והשמן הראשון שביבול השלישי — שוין.

השמן השלישי שביבול השני, והשמן השני שביבול השלישי — שוין.

השמן השלישי שביבול השלישי אין למטה הימנו.

עוד מבארת המשנה:

אף המנחות היו בדין שיטענו שמן זית זך, ולא יוכשר למנחות אלא השמן הראשון שבכל היבולים, שהרי קל וחומר הוא:

מה מנורה שאינה לאכילה, הרי היא טעונה שמן זית זך —

מנחות שהן לאכילה של מזבח, אינו דין שיטענו שמן זית זך —

אלא תלמוד לומר [שמות כז כ]: "ויקחו אליך שמן זית זך כתיב למאור", למעט: ואין "זך כתיב" למנחות.

גמרא:

שינו במשנה: השני שבראשון והראשון שבשני שוין:

11. בפרט זה תנא קמא דמשנתנו כשיטת רבי יהודה.